

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

“COMMON GROUND” TERİMİNE “ORTAK ZEMİN BİLGİSİ” ÖNERİSİ VE ÇEVİRİ EYLEMİ İLİŞKİSİ

A PROPOSAL OF USING THE CONCEPT OF COMMON GROUND KNOWLEDGE INSTEAD OF COMMON GROUND AND ITS RELATION WITH TRANSLATION ACTION

Gülfidan AYTAŞ*

Şaban KÖKTÜRK**

Mehmet Cem ODACIOĞLU***

Öz

Çeviri eyleminde, çevirmenin başarıyı yakalayabilmesi, çeviri sürecindeki birtakım öğelerle ortak bir zeminde buluşmasıyla mümkün olabilir. Bu öğeler çevirmenin hem kaynak iletiyi doğru algılamasına hem de hedef iletiyi aktarabilmesine olanak sağlar. Bu çalışmanın amacı, öncelikle ortak zemin bilgisini (OZB) yani bu bilginin “common ground” terimine karşılık olarak tercih edilme sebeplerini açıklamaktır. Daha sonra ise, bu bilginin, oluşum evreleriyle ve bu bilgiye dair yapılan tespitlerle “common ground” terimine karşılık “OZB” teriminin kullanılma amacını gözler önüne sermektir. İletişimin merkezinde yer alan bu bilgi, çalışmanın sonunda çeviri eylemi bağlamında incelenerek, çeviri sürecindeki etkisine ve varlığına dikkat çekilmiştir. Sunulan veriler ışığında, OZB'nin çeviri eylemi gibi iletişim sistemine dahil olan tüm öğeleri etkilediği görülmüştür. Ayrıca, konuşma paydaşları arasında iletişimin devam edebilmesinin bu bilginin varlığıyla mümkün olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: “Common Ground”, Ortak Zemin Bilgisi, İletişim, Çeviri Eylemi.

Abstract

In translational action can only be achieved if the translator can combine certain elements of the translating process with the common ground. These elements can enable the translator to understand the source text and to transfer it to the target culture in the form of a target message. This study aims at explaining the common ground knowledge which plays a role in this action and which is also an important factor through the process. That's why the study first explains the reason for using common ground knowledge instead of using the concept of common ground. Then, the aim to use this new concept against common ground is shown with the concrete findings. The knowledge which is the center in the communication is also indicated to show its effect and presence in the translation process by examining the translational action at the end of the study. In the light of presented data, it is seen that common ground knowledge affects all the elements which take place within the communication systems like translational action. Besides, the communication can be sustained among people performing the speech action with the presence of this knowledge.

Keywords: Common Ground, Common Ground Knowledge, Communication, Translational Action.

1. Giriş

Başarılı bir iletişim, konuşma eyleminde bulunan bireylerin paylaştığı, ortak bilgilerin varlığıyla gerçekleşmektedir. Bu ortak bilgiler sıralanırsa, kullanılan dilin bilgisi, iletişim durumuna ve söylem yönüne (yer, zaman, bağlam...) dair bilgi, genel dünya bilgisi, iletişim eyleminde bulunan katılımcıların birbirleri hakkındaki genel bilgileri şeklindedir. Bu bilgileri tanımlamada kullanılan “common ground” terimi, çoğu iletişim bilimciler tarafından ortak yaşantı bilgisi veya ortak deneyim bilgisi olarak Türkçe literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır. Ancak, yaşantı ve deneyim sözcüklerinin bu bilgi türünü açıklarken yukarıda saydığımız dil ve dünya bilgisi kapsamında ele alınması eksik bir tanımlama olabilir. Burada tavsiye edilecek olan terim “ortak zemin bilgisi” olacaktır. Ortak zemin bilgisi, konuşma eylemini gerçekleştiren konuşmacı ve dinleyicinin ortak bilgisi şeklinde ifade edilebilir. Bu ifadeyi “common ground” terimine karşılık olarak kullanmadaki amaç, konuşmacı ve dinleyici arasındaki soyut bilgi zeminedir. Şöyle ki, konuşmacı ve dinleyicinin kullandıkları dil, buldukları yer, zaman ve bağlam ve sahip oldukları dünya bilgisi bu iletişimin zeminini oluşturmakta, iletişim için bir art alan meydana getirmektedir. Ancak bu bilgi, bireylerin sahip olduğu kişisel deneyimler veya kazanımlardan ziyade, konuşmacı ve dinleyicide ortak olduğu varsayılan ve konuşma eyleminde bulunanların iletişimi gerçekleştirirken bu zemindeki verilerle karşılıklı bilgi aktarımında buldukları “ortak zemin bilgisi (OZB)” kavramına karşılık gelmektedir.

OZB, bir konuşmacının belli bir durumda belli dilsel ifadelerle demek istedikleri olarak anlaşılabilir. Dinleyici, bu dilsel ifadeleri konuşmacının kastettiği şekilde anlayabilirse ve konuşmacıya bu doğrultuda karşılık verebilirse başarılı bir iletişim gerçekleşecektir. Bu nedenle bir ifadenin anlamı ile o ifadeyle demek istenilen arasındaki fark iletişimdeki edimbilim boyutunu ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, “bugün hava ne

* Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü Öğretim Üyesi.

** Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Öğretim Üyesi.

*** Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü Araştırma Görevlisi.

kadar güzel” cümlesi ne anlama gelmektedir? ile “o, havanın güzel olmasıyla neyi kastetmektedir? soruları birbirinden farklıdır. Birinci soru herkese yöneltilebilecek iken ikinci sorunun anlaşılması, ifadenin hangi durumda ve hangi niyetle söylendiğine bağlıdır. Bu cümlelerin Almanca örneğinde “meinen” ve “bedeuten” fiilleri bize anlam farklılığını göstermektedir.

“Was hat er mit ‘Schönes Wetter heute’ gemeint?

Was bedeutet ‘Schönes Wetter heute’?

İngilizce örneğinde bu durum “mean” fiiliyle sağlanır, ancak burada her iki cümle için aynı fiille anlam aktarımı gerçekleştirilir. İki cümle arasındaki fark konuşmacının iletmek istediği ile söylemin anlamı arasında yer almaktadır.

What did he mean with ‘Nice weather today’?

What does ‘Nice weather today’ mean?” (bkz. Krifka, 2007)

Bu çalışmada öncelikle, örneklerle kısaca dile getirilen OZB, “common ground” terimine karşılık olarak verilmek istenmiştir. Bu terimin karşılığı bazı dilbilimciler tarafından farklı sözcüklerle ifade edilse de bilginin kapsamı incelendiğinde kastedilenin ortak olduğu görülecektir.

Örneğin, Robert Stalnaker (1978) “Assertion”, Levis “common knowledge”, S. Schiffer “mutual knowledge”, Mc Carthy (1990) “joint knowledge” (Krifka, 2007: 22) kavramlarını bu bilgi türünü tanımlamada kullanmışlardır.

Edimbilimin içerisinde yer alan ve edimbilimsel analiz için başvurulan (common ground) yani çalışmada önerilen OZB, çalışmanın merkez noktasında yer almaktadır. Örneklerde görüldüğü üzere, söylem yorumlamasında konuşmacı ve dinleyici arasındaki edimbilimsel iletişim OZB’nin varlığıyla gerçekleşmektedir. Bu bağlamda common ground teriminin neden OZB olarak Türkçe literatüre kazandırılmak istendiği, ancak bu bilgi türünün tanımı yapıldıktan ve oluşum aşamaları incelendikten sonra anlaşılabilir. Çalışmanın gidişatı açısından, edimbilimsel unsurların iletişim sürecindeki varlığı biliniyor kabul edilerek, OZB vurgulanmaya çalışılmıştır.

Bu bağlamda Grice (1989) tarafından ortaya atılan anlam teorisi bu konuya açıklık getirecek niteliktedir. Grice’in 1989 yılında “Studies in the Way of the Words” adlı çalışmasında “Söylemlerin Anlamı ve Niyet” üzerine sunduğu bilgiler çalışmaya yön verebilir. Grice’e göre bir konuşmacı, somut bir durumdaki somut ifadeleri kullanarak demek istediklerini dinleyiciye aktarmak için kendisinde var olan bilginin dinleyici tarafından da bilindiğini varsayarak dilsel ifadeleri kullanır (bkz. Krifka, 2007: 14). Bu dilsel ifadelerin, iletişimin başka bir boyutu olan çeviri eyleminde kullanılışı önemlidir. Bu durum, çeviri eyleminin edimbilimsel bir analiz sürecini barındırmasına bağlanabilir. Çünkü, çevirinin yazılı ve sözlü olarak birçok alanında: reklam metinleri, edebi metinler, ilanlar, film çevirileri, andaş veya ardıl çeviriler yapılırken çevirmen edimbilimsel veriler aracılığıyla söylem analizini gerçekleştirerek kaynak metne eşdeğer bir etki yaratma sürecine girmektedir. Bundan ötürü, çeviri eyleminin edimbilimle disiplinlerarası bir çalışma yürütmesi yazar ve hedef kitle arasındaki bağlantının kopmaması ve yanlış anlaşılmaların engellenmesi için oldukça önemlidir. İşte tam da burada OZB kavramı edimbilimsel analizdeki varlığını gözler önüne sermektedir. Bu nedenle çalışmanın son bölümünde OZB, çeviri eylemi bağlamında irdelenmiştir.

2. “Ortak Zemin Bilgisi” Kavramının Tanımı

Stalnaker (1978: 320):

“Aşağı yukarı konuşma, bir konuşmacının ön varsayımları, konuşmacının konuşma eyleminin arka planında yer aldığı varsayıldığı ifadelerdir. [...] Ön varsayımlar, konuşma eyleminde bulunan katılımcıların ortak zemin bilgisine konuşmacı tarafından neyin aktarıldığı ve onların ortak ve karşılıklı bilgileri olarak neyin ele alındığıyla ilgilidir.”

Lewis (1979): “Ortak zemin bilgisi” kavramını, oyuncuların ve onların eylemleri hakkındaki bilgilerin üzerine yazıldığı ve sürekli güncellendiği bir “skor tahtası” olarak görmektedir.

Clark (1996): Ortak zemin bilgisi, katılımcıların inançları ve bilgilerinden bağımsız olmadığı için, onların bilgilerinin / inançlarının ayrılmaz parçası olmak zorundadır.

Grice: İletişim, aktarmak istenilen bilginin bilindik hale getirilerek aktarılmasıdır. Yani, konuşma partnerlerinin paylaştıkları varsayımların, her ikisi tarafından karşılıklı olarak bilinmesi ve bunun kabul edilerek iletişimin süregelmesi halidir (Krifka, 2007: 22).

3. Ortak Zemin Bilgisinin Oluşumu

3.1. Birikim

Her iletişim eylemi ortak zemin bilgisinden etkilenir ve aynı zamanda ortak zemin bilgisini etkiler. Önceki öğrenmelerimizle herhangi bir konuyu algıladığımız gibi, karşılaştığımız her yeni bilgi, önceki öğrenmelerimizin üzerine birikerek bir yapılanma meydana getirir.

Ortak zemin bilgisi konuşmanın gidişatına göre değişikliğe uğrar. Lewis (1979: 339): “ön varsayımlar konuşmanın gidişatına göre oluşabilir veya ortadan kalkabilir.”

Çeşitli konuşma eylem türleri, ortak zemin bilgisini farklı açılardan değişikliğe uğratabilir: "İddialar, ön varsayılan şeyin neyi iddia ettiğinin içeriğe dahil edilmesiyle, konuşma eylemindeki katılımcıların ön varsayımlarını değiştirir (Stalnaker 1978: 323).

Ortak zemin bilgisi konuşmanın gidişatında birikime uğrar. Hatta, ön varsayımlar ortadan kalkarsa, konuşma eyleminde bulunanlar bunu bilirler ve bu bilgi de ortak zemin bilgisinin bir parçası haline gelir.

İfadelerin özelliği: Yeni söylem göstergelerinin ortak zemin bilgisine dahil edilmesi

Bu güncelleştirme potansiyeline model oluşturan teoriler: devimsel semantik teorisi (DRT (Discourse Representation Theory) gibi)

Edimbilimsel bilgiler gereklidir. Örneğin, gösterge çözümü: ortak zemin bilgisi, söylem analizi teorisi tarafından doğru kabul edilen bilgidен çok daha fazla şey içerir. Burada göstergelerin ifade ettikleri ile alıcının bu göstergeleri yorumlaması eşdeğer nitelikte ise ve göstergeyi sunan ile göstergeyi yorumlayan arasındaki iletişim başarılı bir şekilde devam ediyorsa OZB bu başarıdaki en önemli faktördür.

Ortak zemin bilgisinin birikimi için önemli şart: Katılımcılar, kastedilen her ifadenin anlaşıldığından emindirler.

Bir ifadenin içeriği otomatik olarak ortak zemin bilgisine dahil edilmez, aksine söylem katılımcıları bundan olumlu kesitler almak zorundadırlar. Konuşmacının ifadeleri dinleyicinin zihninde herhangi bir şekilde karşılık bulamıyorsa veya dinleyicide var olan ortak bilgi konuşmacının kine göre olumsuz bir artalana sahipse bu süreçte anlaşma sekteye uğrayabilir. O halde, önemli olan konuşmacı ve dinleyici arasındaki ortak zeminin her iki taraf için de iletişimi devam ettirecek nitelikte olmasıdır.

3.2. Zemin Oluşturma (Grounding)

Zemin Oluşturma: Ortak zemin bilgisinin parçası olarak içeriğin oluşumu (Clark&Schaefer 1989, Clark&Brennan 1991)

Konuşma partnerleri, söylenenin anlaşılmasını aydınlatmaya çalışırlar. Onlar, bir ifadenin demek istediği şeyi diğer kişinin de anladığının karşılıklı olarak bilinmesi durumuna ulaşmaya çalışırlar:

Zemin oluşturma ölçütü (Clark&Schaefer, 1989: 262):

" katılımcı ve paydaşlar karşılıklı olarak paydaşların, katılımcının şimdiki amaç için yeterli bir ölçütle ne demek istediğini anladıklarına inanırlar."

Zemin oluşturma, katılımcıların bu ölçüte ulaşmaya çalıştıkları, ortaklaşa bir süreçtir.

3.2.1. Zemin Oluşturmaya Dair Söylem Modeli

Psikoloji Yönlü Yaklaşım: Katkılar

Clark & Schaefer (1989): Konuşma eylemi, her defasında iki aşamadan meydana gelmektedir:

Sunum aşaması: A, B'ye u ifadesini sunar. Burada şu varsayılır: B geri bildirim e' 'yi daha baskın verirse, A ve B, A'nın u ifadesiyle ne demek istediğini B'nin anladığını düşünür.

Kabul Aşaması: B, A'nın u ile ne demek istediğini anladığına inandığı e' geri bildirimini vererek u ifadesini kabul eder. Burada şu varsayılır: A e' kanıtını (geri bildirimini) kaydederse, B'nin u ifadesini anladığına inanılır.

Kabul Aşaması: İki ihtimal olasıdır: B, anladığını gösterir; ya da B, anlamada zorluk yaşadığını belli eder.

Geri Bildirim: Dinleyici anlamaya işaret eder

Kuvvetli/açık (onaylar), zayıf/örtük (süre gelen dikkat, bir dahaki dönüş)

B, geri bildirim hangi türünü vermeliydi? Kabul süreci tekrarlamalıdır. A'nın sunumuna cevap olarak B'nin geri bildirimini, tek başına kabul edilmek zorunda olan bir sunumdur. Bu tekrarlamalar nereye kadar gider?

Geri bildirim gücünün ilkeleri: Geri bildirim sunanlar beklerler: e_0 geri bildirimini, u_0 sunumunun kabulü ve e_1, e_0' 'in kabulü için gerekli ise, o halde e_1, e_0' 'dan daha zayıftır.

Geri Bildirim: Dinleyici anlamadaki zorluklara işaret eder.

A'nın sunumunun parçası olan her u ifadesi için, B, anlama halinin dört durumundan biri içerisinde yer aldığına inanır (Clark&Schaefer, 1989: 268).

Durum 0: B, A'nın herhangi bir u 'yu söylediğini farketmedi.

Durum 1: B, A'nın bazı u 'yu ifade ettiğini farketmedi (fakat 2'nin durumundaki değil)

Durum 2: B u 'yu doğru bir şekilde duydu (fakat 3'ün durumundaki değil).

Durum 3: B, A'nın u ile ne demek istediğini anladı.

A'nın ve B'nin hedefi, B'nin 3. durumda olduğuna karşılıklı olarak inanmalarıdır.

Azami İşbirliği Çabasının İlkeleri: Geri bildirim yapanlar hem sunum hem de kabul aşamasında, geri bildirim aşamasındaki çabayı en aza indirmeye çalışırlar. Uygun bir sunumun tasarlanması için ne kadar çok çaba harcanırsa, kabul aşamasında o kadar az çaba gerekmektedir.

Konuşma Eylemi Temelli Yaklaşım: Zemin Oluşturma Eylemi

Bir konuşmadaki eylemler, ortak zemin bilgisinin parçasıdır.

Stalnaker (1978: 323): "Bir konuşmacının, konuşuyor olması genelde herkese ulaşabildiğini gösterir."

Traum & Allen (1992): Bir konuşma, konuşma eylemlerinden oluşur.

Ana konuşma eylemi (bilgilendirmek, kontrol etmek, rica etmek, kabul etmek, reddetmek...)

Konuşma sırasına dair eylemler (konuşmaya başlamak, devam etmek...)

Tartışma için eylemler (hazırlamak, özetlemek, aydınlatmak, ikna etmek...)

Zemin oluşturmaya dair eylemler (başlatmak, devam etmek, eyleme geçmek, onarmak, geri bildirim, sonlandırmak)

Bir konuşmacı bir şey ifade ederse, o sadece ana konuşma eylemini gerçekleştirmez, aksine bir veya birden çok zemin oluşturma eylemini gerçekleştirir: İşlemler, ya bilinmeyen bilgiyi içeren söylem modelinin parçasını geliştirir ya da içeriğin durumunu onaylanmayandan onaylanana doğru değiştirir.

Beraber onaylanabilen sunum materyali, söylem birimlerine ayrılır.

Esgüdümlü Plandaki Sorun

İki şirket yöneticisi rakip firmayı şaşırtarak büyük bir ihaleyi kazanmak istiyorlar. Yönetici B yurt dışındaki işlerle uğraşırken Yönetici A yurt içindekilerle ilgilenmektedir. Her ikisi aynı zamanda hareket edip ihale yapılırken farklı tekliflerle rakip firmayı şaşırtırlarsa başarılı olacaklardır, aksi halde rakip firma iki yöneticinin şirketini zarara uğratacaktır. Biri yurt içinde biri yurt dışında olmak üzere iki ihale yapılacaktır. (Fakat ihaleler aynı gün ve aynı zamanda gerçekleştirilecektir. Bu nedenle yöneticilerin ihale anında birbirleriyle iletişime geçmeleri imkansızdır. Bu sadece rakip firma tarafından bilinmektedir) Yönetici A bu durumu bilir ve yönetici B'ye haber gönderir. "Düşük fiyat vererek ihaleyi kaybedeceğim, sen ise farklı bir şirket gibi görünerek ihaleyi alacaksın". Haberi götüren kişi rakip firmada çalışan ve bu iki yöneticiye yardım edecek bir elemandır. Bu yüzden A haberin B'ye ulaşmış olduğundan emin olamaz. B bunun için A'ya geri haber yollar: " İhaleyi kaybedeceğimi biliyorum." Yönetici A haberi alır. O halde, A, B'nin bildiğini bilir, B de A'nın ne yapmak istediğini bilir, fakat B, A'nın bunu bildiğini henüz bilmez. A riske girmeden planı uygulayamaz. O, tekrar bir haber daha yollar, ancak bu da yeterli değildir. "A'nın ihaleyi kaybederek B'nin farklı bir şirket gibi onu kazanmasını istemesi ve her ikisinin de bunu bildiği gerçeği, her ikisi tarafından aynı zamanda düşünülmezse, bu şaşırtmaca kararı riskli olacaktır.

Ortak Bilgi: Yinelenen İfadeler

ϕ A ve B arasındaki ortak bilgidir. O halde:

A, ϕ yi bilir,

B, ϕ yi bilir,

A, B'nin ϕ yi bildiğini bilir ve B, A'nın ϕ yi bildiğini bilir ve A, B'nin de A'nın sonsuz nitelikte olan ϕ yi bildiğini bilir (Lewis, 1969).

Ortak Bilgi Çatışması (Clark & Marshall 1981)

Belli ifadelerin doğru bir biçimde kullanılabilmesi için ("der Film im Capitol" gibi), konuşmacının ve dinleyicinin ortak bir bilgiye sahip olmaları gerekmektedir.

(1) Belirli bir zamana ait her koşul denetlenmeye kalkılırsa, bütün koşulların denetlenmesi sonsuza dek sürebilirdi.

Fakat belli ifadeler zorlanmadan kullanılabilir.

3.3. Ortak Bilgi: Değişmez Tanım

(2) ϕ , şu durumlarda A ve B'nin ortak bilgisidir. (τ) A ve B ϕ ve τ nin geçerli olduğunu bilirler (Harman, 1977).

- kişisel göstergeler aracılığıyla ortak bilginin(1) geri dönüşü sağlanır.

- (2) den şu sonuç ortaya çıkar: ortak bilgi varsa, o zaman A ve B bunu bilir.

- ϕ nin ortak bilgi olup olmadığına karar vermek için her şeyi bilen bir varlığın oluşumu gerekir: ϕ ortak bilgi değilse, değişmez bir yapı yoktur ve buna sonsuz sayıdaki kesitlerden karar verilemez.

3.4. Tümevarım Yoluyla Ortak Bilgi: Paylaşılan Alan

(3) ϕ , A'nın ve B'nin ortak bilgisidir. O halde, bir durumu "S" olarak ele alırsak, şu durum geçerlidir.

1. A ve B S'nin geçerli olduğuna inanır.

2. S, A ve B'ye aslında A ve B'nin S yi geçerli kıldığını gösterir.

3. S, A ve B ye ϕ yi gösterir.

Bununla birlikte "S, x'e ϕ yi işaret eder" demek: "x'in S'yi geçerli kıldığına inanmasıdır" bu da "x'in ϕ nin varlığına inandığını gösterir.

S, aynı zamanda ortak bilginin temeli anlamına da gelmektedir (shared basis, Lewis 1969).

Örnek: S, üzerinde yanan bir mumun olduğu masanın kenarına oturan A'nın ve B'nin içinde yer aldığı bir durumu ifade eder. Masanın üstünde yanan bir mumun olduğu gerçeği, A ve B tarafından görülebildiği için ortak bir bilgidir.

Temel bir durum yani S hazırlamak yeterlidir.

Fakat: ϕ nin ortak bilgi olduğuna dair kasıtlı olmayan dayanakların varlığı hariç tutulamayacağından ϕ nin ortak bilgi olmadığına karar verilemez (Barwise, 1988).

Ek varsayımlar gereklidir (Clark& Marshall, 1981):

Eş zamanlılık

Dikkat

Rasyonellik

Anlamaya temel oluşturan deneysel çalışma esas olarak şöyledir:

Fiziksel Birlik

Dilsel Birlik

Kültürel Birlik: Topluma aitlik

Birlik + Varsayımlar: Ortak Dil

4. Ortak Zemin Bilgisinin Kullanımıyla İlgili Deneyler

Ortak bilgi gerçekten başarılı bir iletişimin ön koşulu mudur? Bu iletişim çeviri eyleminde nasıl gerçekleşir?

Dil Üretimi

Dil üretiminin hangi aşamasında (planlama-oluşturma-boğumlama(denetlemeyle)) ortak zemin bilgisinin oluşması gerekir?

İki Hipotez:

İlk tasarım modeli

Ortak zemin bilgisi ifadelerin planlanmasında kullanılır. Kaynak metni anlama aşamasında bu bilgi devreye girer.

İnsanlar karşılıklı etkileşimle anlamayı gerçekleştirirler. Çevirmen, kaynak metin ve metnin yazarı ile etkileşimde bulunur.

Denetleme ve Düzenleme Modeli

İnsanlar benmerkezci olarak kavrarlar. Çevirmen ön bilgi elde etmeden alımlama yapar.

Başlangıçtaki planlama aşamasının yeterli olmadığı, boğumlama esnasındaki kontrol mekanizmasıyla ortaya çıkarsa, ancak düzenleme aşamasında ortak zemin bilgisinin girişi sağlanır. Çeviri eyleminde bu durum alımlama sürecinde karşılaşılan sorunların çözümü için başvurulan kaynaklar aracılığıyla sağlanır. Kaynak kitleye ait edimbilimsel söylemler, paralel metinler, uzman kişiler veya terim bankaları gibi.

Horton & Keysar'ın Deneyi (1996):

Konuşmacılara belli bir zaman verilirse, ayrıcalıklı olan bağlam bilgisini, paylaştıkları bağlam bilgisinden daha az kavrarlar. Zaman baskısı altında her ikisi de bu bilgiyi aynı ölçüde kavrar. Çevirmenin zaman baskısı altında yaptığı çeviriler ancak genel bir düzlemde anlaşılabilir. Okuyucunun bu çevirileri anlaması çevirmenin anlamasından üstün değildir.

Denetleme ve düzenleme modeli için sonuç: zaman baskısı altında konuşmacılar ve çevirmenler, ortak zemin bilgisini dikkate almayan başlangıçtaki planlama aşamasından geri kalırlar. Böylece, denetleme aşaması da ortadan kalkar.

5. Çeviri Eyleminde "Ortak Zemin Bilgisi"

5.1. Yazılı Çeviri Aşaması

Papai (2004) iki kültür arasında belirli bir bağlamda ortak bir paylaşım yoksa çevirmenin uzun ya da kısa aydınlatıcı açıklamalarını metinsel belirtikleştirilmeye bir örnek olarak değerlendirmektedir. Metnin geneline yayılmış olan ve anlamda belirsizlik oluşturan tüm şeylerin yaratıcı bir şekilde son eklerle daha akılcı hale getirilmesi, erek okur için anlam bulanıklığının bir nebze de olsa aydınlanması metinsel bir belirtikleştirme olarak görülebilir (Yetkiner, 2009: 104). Ortak zeminde yer almayan bilgilerin eksikliğinden dolayı çevirmen, metindeki belirsizlikleri ortadan kaldırmak için açıklamalarda bulunur. Metnin anlaşılmasını sağlayan bu açıklamalar okur için faydalı olsa da metnin sürükleyiciliğini sekteye uğratabilir. Bu sebeple, yazılı çeviri aşamasında OZB'ne sahip olmayan iki yabancı kültürde eşdeğer metinler yazmak çevirmen için zorlayıcı olabilmektedir.

Çeviri, kaynak ve erek metin arasında çevirmen tarafından gerçekleştirilen bir ileti aktarma sürecidir. Bu süreçte çevirmen, kaynak metinle erek metin arasında ortak bir dünya yaratmaya çalışırken aynı zamanda kaynak metnin yazarı ve kendi dünyası arasında da ortak bir sistem oluşturmaya çaba gösterir.

Metnin amacına, bağlamına ve hitap edeceği kitleye uygun söylemler ile hedef metni yazabilmesi ve hedef okuyucuda kaynak metin okuyucusunda olduğu gibi benzer etki ve algı alanı yaratabilmesi çevirmenin birtakım özelliklere sahip olmasıyla doğru orantılıdır. Bu özellikler, çeviri edinci başlığı atında sıralanırsa; iletişim, kültür, söylem edinci, yabancı dil bilgisi ve edimbilimsel aktarım gücü olarak ifade edilebilir. Elbette ki bu özelliklerin profesyonel bir çevirmenin algı zemininde depolanabilmesi zaman

alacaktır. Çevirmen, toplumsal normlar içerisinde yetiştiği dünyayı ve bu dünyada edindiği her türlü iletişimsel yetiyi çeviri metinlerini yazma aşamasında eyleme dönüştürmeye çaba göstermelidir.

İşte bu denli zaman ve emek gerektiren sürecin sonucunda, çevirmen, kaynak-erek bağıntısını ortak zemin düzlemine taşımadaki başarısını ve karşılaştığı metinlerle ortak bilgi dünyasında buluşabilme becerisini gösterebilir.

Çeviri eyleminde ortak zemin bilgisinin varlığını gözler önüne sermek zor bir uğraş değildir. Çevirmenler bu bilgi türüyle kaynak metni çözümlediklerini fark etmeden de olsa iç içedirler. Ayrıca, çevirmen olmak için gösterdikleri çabalar ile ortak zemin bilgisinin gelişmesine ve zenginleşmesine imkan vermektedirler.

Örneğin, bir çevirmen için, “kaynak metnin iletisini veya mesajını kendi yaşantısıyla bağdaştırabiliyorsa, kaynak metnin oluşturulduğu toplumda yaşıyor ve benzer(ortak) kültürel bilgi zeminine sahipse, ilgi duyduğu konuları kaynak metinde bulabiliyorsa, çevirisini yapacağı hedef dilin toplumsal ve kültürel konularında varsayımlarda bulunabiliyorsa, orijinal metnin yazarı, kaynak metin, kaynak kitle, hedef dil, hedef kültür ile ortak bilişsel yapıya sahip bir ileti aktarıcısıdır” tanımı yapıldığında onun OZB’ne sahip olduğu ifade edilebilir. Çünkü çevirmen karşılaştığı her yeni ürünle birtakım varsayımlar aracılığıyla ortak bilgi paylaşımında bulunarak iletişimi gerçekleştirmektedir.

5.2. Sözlü Çeviri Aşamaları

Sözlü çeviri, birçok meslek dalına kıyasla daha fazla alanda bilgi ve beceri gerektirir. Bu durum, sözlü çevirinin doğasından kaynaklanır (Doğan, 2011: 81). Bu nedenle, sözlü çevirmen yazılı çeviride olduğu gibi tek bir alanda uzmanlaşmaz. Aksine, birden fazla alanda kapasitesini kullanmak zorunda kalan kişi haline gelmiştir. Bu zorunluluk çevirmenin sözlü çevirmenlik mesleğini icra edebilmesi için birtakım özelliklere sahip olmasını gerektirir.

Doğan (2011), bu özelliklerden bahsederken sözlü çevirmenlik mesleğinin zaman ve emek isteyen bir uğraş olduğunu ayrıca belirtmiştir. O’na göre bir sözlü çevirmen, düşünme ve bellek becerilerine sahip, dinlediğini ve duyduğunu anlayabilen, bunları dilsel olarak ifade edebilen, devinsel becerilerle konuşmasını destekleyen, dil ve kültür bilinci oluşmuş, genel kültür ve dünya bilgisiyle zengin bir bellek kapasitesini kullanabilen, teknik ve teknoloji bilgisiyle konuşmanın işleyişinde hakimiyet sağlayarak mesleki bilgisiyle bunları bağdaştıran ve duyuşsal özellikleri sayesinde öğrenmeye ve yeniliklere açık, kendini güncelleyebilen çok yönlü ve donanımlı bir kişidir (Doğan, 2011). Çevirmenin bu saydığımız özelliklerle sözlü çeviri mesleğine başlayabilmesi sabır gerektiren bir yola girmesini zorunlu kılmaktadır. Salt kişisel deneyimlerle elde edilen bilgiler uzmanlık alanındaki sorunları çözmek için yetersiz kalabilir. Bu nedenle, çevirmen, mesleği doğrultusunda seçeceği hedefleri gerçekleştirirken aynı zamanda eski bilgilerle yeni bilgileri birleştirerek güncel bir artalan oluşturabilir veya yanlış kabul ettiği eski bilgileri belleğinden çıkararak doğru kabul ettiği yeni bilgileri kullanmaya başlayabilir. Bu evre, çevirmenin sadece kişisel değil, mesleğe yönelik becerilerini geliştirdiği bilişsel bir aşamayı kapsamaktadır. Bu aşamada kullandığı veriler ve başvurduğu yollar onun bilgi zeminini oluşturma biçimini gösterirken, bu çabalar sonucunda elde ettiği bilgi kümeleri onun artalanına işaret eder. Bunun sonucunda ortaya çıkan yeni bilişsel düzey yukarıda saydığımız birçok beceri ve bilgiyi içeren bilgi zeminini meydana getirir. Bu sayede çevirmen, mesleğiyle arasında OZB çerçevesini çizerken, bu mesleğin parçaları olan konuşmacılar ve konuşma metinleri arasında dahi OZB aracılığıyla anlama ve anlaşmayı sağlayabilir.

Etkileşimsel toplumdilbilim üzerine çalışan Gumperz (1982a, 1982b, 1992a, 1992b, 1995) ortak bir alan bilgisinin yoksunluğunun her şeyden önce yanlış anlaşılmaya yol açacağı fikrinden yola çıkarak, iletişim ortamında bireylerin sürekli gözlem yoluyla ulaştıkları ipuçları sayesinde etkileşime yön verdiklerini belirlemiştir (Yetkiner, 2009: 29). Bu bağlamda, sözlü çeviri sürecinde konuşmacıların buldukları ortam, bu ortamda yer alan görsel ve işitsel ürünler, ses tonları, yaptıkları jest ve mimikler çevirmene konuşmanın gidişatı hakkında yol göstermektedir. Ayrıca çevirmenlerin konuşmacılarla önceden gerçekleştirdikleri diyaloglar sözlü çeviri aşamasında yardımcı unsurlardan biridir. Bu saydıklarımıza bakarsak sözlü çeviride çevirmen için kolaylık sağlayan araçlar konuşmacı, söylem ve çevirmen üçlüsünde bir ortak zemin oluşturma çabasından başka bir şey değildir. Bunun sebebi daha önce de bahsettiğimiz gibi iletişim eylemini başarılı kılmaktır.

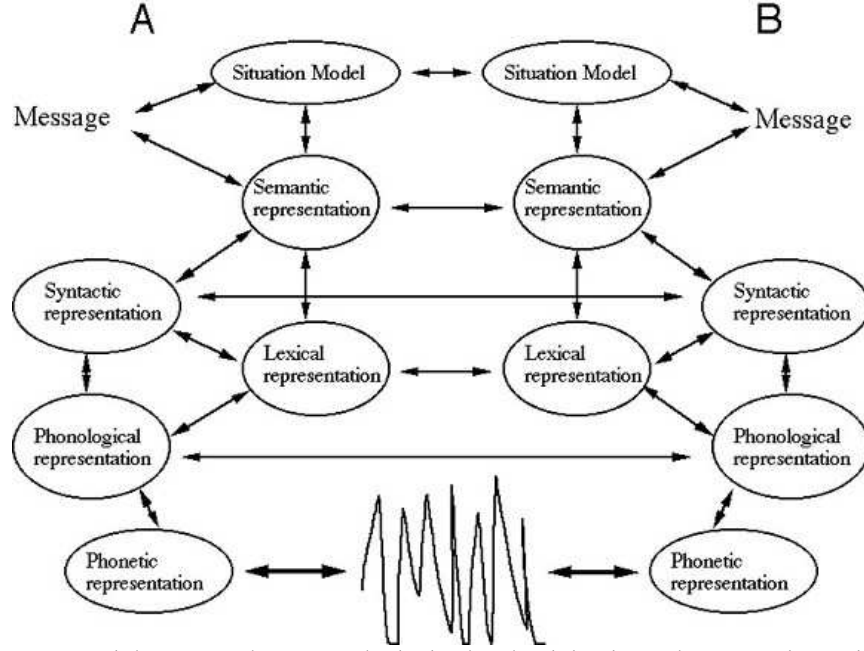
Bundan sonra ele alınan modeller, ilk olarak iletişimin gerçekleştiği evre olan konuşma eylemi üzerine odaklanmaktadır. Burada aynı zamanda diğer bir iletişim biçimi olan sözlü çevirinin bu modellere göre şekillenme yönü dile getirilmeye çalışılacaktır.

5.2.1. Etkileşimli Uyum Modeli (Pickering&Garrod 2004):

Anlık gelişen diyaloglar, dil kullanımının en doğal şeklidir. Sözlü çeviride karşılaşılan doğaçlamalar ve konuşma metinlerinde yer alan soru-cevap bölümleri iletişimin süregelen bir aşamasıdır.

Konuşma eylemine katılanların dilsel beyanları, birçok düzlemde birbirleriyle bağdaşmaktadır (Şekil. 2). Konuşmacının söylemleri çevirmenin algı mekanizmasında ortak veya paydaş diyebileceğimiz mekanizmalara karşılık gelir.

Şekil.1: (Pickering&Garrod, 2004: 176)

Söylem durumunun modelinin ayarlanması alçak düzlemlerdeki düzenlemeyi takip eden otomatik bir süreçtir. Sözlü çeviri için bu süreç, çevirmenin konuşmacı ve dinleyiciler arasında oluşturduğu kasıtlı bir eylemi kapsar.

Konuşma eylemindeki paydaşlar, söylem durumunun benzer bir modeline sahip olma ve söylem gidişatındaki aynı değişimleri sahip oldukları bu benzer modelin üzerine koyma eğilimindedirler. Sözlü çeviride uzmanlaşmış kişiler, konuşmacının söylemlerini aynı etkiyle hedef kitleye yansıtabilmek için bu benzer modeli, yani uzmanlık alanındaki bilgileri hedef kitlenin algı düzlemine oturtma eğilimindedirler. Çevirmen ile konuşmacı arasındaki benzer modeller, hedef kitlenin sahip olduğu benzer modellerin üzerine eklenerek iletişim devam eder.

Ortak zemin bilgisinin otomatik ve kontrollü oluşumunun farkı:

Örtük ortak zemin bilgisinin otomatik oluşumu

Konuşma eyleminde bulunanların durum modelleri birbirinden yoğun bir şekilde ayrılırsa, o zaman, stratejik çıkarımlarla ortak zemin bilgisinin kontrollü oluşumu sağlanır; fakat "basit" konuşma eylemi bu stratejiler olmadan gerçekleşir. Çevirmen, bilgisi dahilinde olmayan bir metinle veya sözlü bir ileti aktarımıyla karşılaştığında, öncelikle metnin veya iletinin konu ve içerik analizini yaparak bir ön bilgiye sahip olur. Kaynak söylemle arasındaki bağı güçlendirmek için kendi çabasını ortaya koyar. Bunun sonucunda edindiği bilgiler, çevirmenin ortak zemin bilgisine kontrollü bir aşama ile ulaştığını gösterir.

Diyaloglarda: örtük ortak zemin bilgisi hatalı olursa, etkileşimli bir onarım süreci gerçekleşir:

Dinleyici veya çevirmen, bir ifadeyi, kendi bilgileriyle ilişkili olarak yorumlayabilip yorumlayamadığını sınar.

Burada hata varsa, örtük ortak zemin bilgisinin oluşturulduğu ifade yeniden şekillendirilmek zorundadır. Eski bilginin değiştirilip üzerine yenilerinin konulduğu bir süreç başlatılmalıdır.

Monologlarda: otomatik düzeltme ve etkileşimli onarım mümkün değildir.

Dinleyici veya çevirmen, yanlış anlama durumlarında, ortak varsayılan bakış açılarından sonuçlar çıkarmayı deneyebilir.

Konuşmacı, dinleyicinin bilişsel durumunun taslağını çıkarmalı ve dinleyici bakış açısıyla bunu bütünleştirmelidir. Konuşmacı kendi ve dinleyici dünyası arasında ortak bir zemin yaratmalıdır. Çevirmen ise sözlü çeviriyi gerçekleştirirken bu zemindeki dengeyi kurmaya devam etmeli, ileti aktarımı yaparken konuşmacı ve dinleyici arasındaki OZB'nin kurduğu köprüleri yıkmamalıdır.

Sonuç

Searle'e göre sözlü ifadelerin kullanımında, konuşmacı ve dinleyici/çevirmen tarafları arasındaki köprü, onların sahip olduğu ortak dil tarafından kurulur. Bu köprü'nün nasıl çalıştığını gösteren ifadeler buradadır: Bir cümleyi anlamak, anlamını bilmektir. Bir cümlenin anlamı kurallar tarafından belirlenir ve bu kurallar, hem cümlenin söyleminin şartlarını, hem de söylemin hesaba kattığı şeyi açıkça belirtir. Bir cümleyi ve anlamı dile getirirken, dinleyicinin buradaki niyeti fark etmesi önemlidir. Dinleyici bir durum için

belirlenen ifadelerin niyetini kendi bilgisi dâhilinde bilebilir (Searle, 2011: 48). Searle'nin bu düşünceleri "Eşgüdümlü Plandaki Sorun" başlığı altında verilen ve bu çalışmanın çerçevesini oluşturan örnekteki durumu açıklamak için yeterli olabilir. A ve B yöneticilerinin ortak bir plan dahilinde anlaşmaya vararak bilinçli olarak oluşturdukları bu bilgi, aralarındaki anlaşma zeminini göstermektedir. Bu zeminde toplanan veriler, bu iki yöneticinin elde edecekleri başarıyı etkileyecektir. Her ikisi de daha önceden bu bilgileri aynı yer, zaman ve bağlamda edinmemiş olsalar ve ortak bilgiyi açığa çıkarma zamanından habersiz olurlarsa yaptıkları plan başarısızlıkla sonuçlanabilir. Bu örnekteki gibi, iletişimin konuşmacı/yazar ve dinleyici/okur arasında devam edebilmesi önceki bilgi kazanımlarına, konuşmacının bildiği bu bilgilerin dinleyici tarafından bilindiğinin kabul edilmesine, yani ikisi arasında kurulan "ortak zemin bilgisi" ne dayanır.

İddia edilen bilginin modeller üzerinden gidilerek tespiti yapılmıştır. Çalışmanın başından sonuna kadar çıkarımlar çoğunlukla dile getirildiği için ve tekrara düşmemek amacıyla bu tespitlerin sonuçları birkaç maddeyle özetlenebilir.

- Normal bir konuşma ortamında kendi bakış açımız ile iletişim paydaşlarının bakış açısı çoğunlukla aynı doğrultudadır ve OZB işleme konulur.

- İletişim olumsuz bir yönde devam ediyorsa hata düzeltmek amacıyla karşılıklı bilgiler kullanılır.

- Bir konuşmacı ifadelerin doğru olup olmadığından emin olmak isterse, zemin oluşturma aşamasındaki ifadelerin içeriğini kontrol eder ve sonuçları buna göre yorumlar.

- İletişim paydaşları, birbirlerinin bilişsel durumlarını dikkate almazlarsa, sunum aşamasında yanlış anlaşılmalara veya anlaşmazlıklar doğabilir. Bu nedenle bilişsel seviyelerin tespiti gereklidir.

Paydaşlar, istemli olarak üretim ve yorumlama aşamasında OZB'ni dikkate alırlarsa, söylem yorumlanmasında OZB'ni içeren bir geri sunum gerçekleşmek zorunda kalır.

Konuşma ve çeviri eyleminde kabul gören hangi ifadenin paydaşlar arasında ortak bir zemin oluşturduğuna hangi ifadenin ise örtük, anlaşılmaz bir özellikte olduğuna karar verilmeli, iletişim koşullarına göre OZB'ne karşılık gelen ifadelerin kullanılması gerekmektedir. İletişimin ve ilişkilerin devamlılığı bu seçime bağlıdır.

KAYNAKÇA

BARWISE, Jon (1988): Three views of common knowledge. *Proceedings of the 2nd Conference on theoretical Aspects of Reasoning About Knowledge*. M. Y. Vardi (ed.): Theoretical aspects of rationality and knowledge. Morgan Kaufmann Publishers, San Francisco, CA, 365-379.

CLARK, Herbert & BRENNAN, Susan (1991): Grounding in communication. In Resnick, L. et al. (eds.): *Perspectives on socially shared cognition*. Washington, DC, 127-149.

CLARK, Herbert & MARSHALL, Catherine (1981): Definite reference and mutual knowledge. In Joshi, A.; Webber, B.; Sag, I. (eds.): *Elements of discourse understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.

CLARK, Herbert & SCHAEFER, Edward (1989): Contributing to discourse. *Cognitive Science* 13, 259-294.

CLARK, Herbert (1996): *Using Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

DOĞAN, Aymil (2011), *Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları*, Siyasal Kitabevi. Ankara.

HARMAN, Gilbert (1977): Review of Linguistic Behaviour by Jonathan Bennett. *Language* 53, 417-424.

HORTON, William & KEYSAR, Boaz (1996): When do speakers take into account common ground? *Cognition* 59,91-117.

KRİFKA, Manfred (2007): *Linguistische Pragmatik*, Berlin.

LEWIS, David (1969): *Convention: A philosophical study*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

LEWIS, David (1979): Scorekeeping in a language game. *Journal of Philosophical Logic* 8, 339-359.

PICKERING, Martin & GARROD, Simon (2004): Toward a mechanistic psychology of dialogue. *Behavioral and Brain Sciences* 27:2, 169-226.

SEARLE, John (2011), *Speech Acts*, Cambridge University Press, New York.

STALNAKER, Robert (1978): Assertion. *Syntax and Semantics* 9, 315-332.

TRAUM, David & ALLEN, James (1992): A "speech acts" approach to grounding in conversation. *Proceedings to the International Conference on Spoken Language Processing*, s. 137-140.

YETKİNER, N. Kansu (2009): *Çeviribilim Edimbilim İlişkisi Üzerine*. İzmir: İzmir Ekonomi Üniversitesi Yayınları.